

Vier ellen van Halacha...

DR. LEO MOCK

In het rabbijnse Jodendom heeft 'lernen', het bestuderen van de Joodse traditie, een centrale plaats. Het bestuderen en analyseren van teksten en overleveringen heeft een meervoudige betekenis.

Allereerst stelt het de persoon in staat om te weten wat er van hem verwacht wordt, hoe het religieuze leven vorm gegeven dient te worden. Door het uitvoeren van rituelen, het opvolgen van voorschriften, het cultiveren van goede karaktereigenschappen en het praktiseren van naastenliefde. Daarnaast wordt studie in het rabbijnse Jodendom na de verwoesting van de Tempel (in het jaar 70) het ritueel bij uitstek. De studie zelf wordt een manier om God te ontmoeten. Of zoals sommige rabbijnen zeggen:

Vanaf de dag dat de Tempel verwoest is, heeft de Heilige-Gezegd-Zij-Hij in zijn wereld enkel de vier ellen van Halacha. (Berachot 8a)

De praktisch gerichte wetsstudie ('Halacha') wordt hier omschreven als 'de vier ellen van God' in de wereld. De maat van vier ellen wordt in de rabbijnse literatuur gebruikt in juridische zin als de persoonlijke ruimte van een individu. Hier echter wordt dit in overdrachtelijke zin gebruikt: als de sacrale ruimte waarin God zich na de verwoesting als het ware zich in heeft teruggetrokken. Wie leert creëert daarmee als het ware een sacrale ruimte waarin God te vinden is, zoals Hij ooit te vinden was in de Tempel in Jeruzalem.

1

Geen Tempel, toch ontmoeting

We kunnen deze transformatie na de verwoesting van de Tempel zien in de exegese op Ex. 20:22-24. Na het spektakel van de Openbaring waarschuwt God nogmaals de Israëlieten dat ze deze ervaring niet moeten verstoffelijken. "Jullie zagen dat Ik vanuit de hemel met jullie sprak, maak daarom geen godsbeelden / symbolen van goud of zilver" (v. 22-23).

Wel toegestaan is het om een altaar voor de Eeuwige te bouwen van aarde (dat is iets tijdelijks en van eenvoudig materiaal), en daarop aan God te offeren. God belooft hierbij: "Op elke plaats waar Ik mijn naam doe gedenken, zal Ik tot u komen en u zegenen" (v. 24, NBG 1951). In principe is God overal te aanbidden, maar historisch gezien heeft hij zich vooral voor de Israëlieten geopenbaard op enkele concrete plekken: Silo, Gilgal, Nob, Gibon en tenslotte Jeruzalem.

Maar wat nu na de verwoesting van die Tempel in Jeruzalem? Waar kan men God dan ontmoeten? Het antwoord van de rabbijnen is: in gebed en leren. Wie de traditie bestudeert 'gedenkt' Zijn naam waardoor God zelf aanwezig is:

Rabbi Chalafta ben Dosa uit Kfar Chananya zegt: Wanneer tien samenzitten en zich bezig houden met de woorden van de Tora, dan is de Sjechina [Goddelijke Aanwezigheid] in hun midden, zoals er is gezegd, 'God zit in de Gemeente Gods [lett: 'vergadering van goden'] (Ps. 82:1). En hoe weet ik dat dit ook voor vijf geldt? Want er is gezegd: 'Zijn bond [letterlijk: 'dat wat men met één hand samenbindt] heeft Hij op aarde gevestigd' (Amos 9:6). En hoe weet ik dat dit ook voor drie geldt? Want er is gezegd: "Te midden van rechters spreekt Hij recht' (Ps. 82:1- het kleinste rechtscollege bestond uit drie personen). En twee? Want er is gezegd: 'Dan spreken zij die ontzag voor de Eeuwige hebben de één tot de ander en de Eeuwige luistert oplettend' (Mal. 3:16). En hoe weten we dat dit zelfs voor één

persoon geldt? Want er is gezegd (Ex. 20:24): 'Op elke plaats waar Ik mijn naam doe gedenken, zal Ik tot u komen en u zegenen'. (Avot 3:3)

Behalve voor Tora-studie geldt dat ook voor gebed, dat volgend de rabbijnen in de plaats van de offers is gekomen en waarin Gods naam aangeropen wordt. Studie en gebed zijn dan ook met elkaar verbonden:

Abaye zei: Eerst studeerde ik in mijn huis en bad ik in de synagoge. Toen ik Rabbi Hiyya ben Ammi's uitspraak in de naam van 'Ulla hoorde: – 'Sinds de dag dat de Tempel werd vernietigd, heeft de Heilige-Gezegend-Zij-Hij niets in Zijn wereld behalve de vier ellen van Halacha alleen' – bid ik enkel nog op de plaats waar ik studeer. Rabbi Ammi en Rabbi Assi, baden, hoewel er dertien synagogen waren in Tiberias, alleen tussen de pilaren waar ze studeerden. (Berachot 8a)

Leerlingen en leraren

Ook in de wijze van leren verandert er iets in de rabbijnse tijd. In de Tora is leren nog vooral in de familie gesitueerd: "Gij zult het uw kinderen inprenten en daarover spreken' (Deut. 6:7)." In Deuteronomium worden daar nog periodieke lezingen aan toegevoegd in aanwezigheid van het hele volk (31:10-13). In de boeken Ezra en Nechemia worden bij deze publieke lezingen een grotere nadruk gelegd op het nauwkeurig lezen en verklaren van de teksten (Ez. 7:10, Neh. 8:8). In de rabbijnse periode bestaan er scholen van exegese en schriftstudie waar leraren kleine groepjes excellente studenten opleiden – vaak jarenlang. De student is in dit leersysteem via horizontale en verticale verhoudingen verbonden met anderen:

Rabbi Eleazar ben Sjamoë'a zegt: laat de eer van je leerlingen je net zo geliefd zijn als die van jezelf; en het respect van je studiegenoot /collega als het ontzag voor je leraar; en het ontzag voor je leraar als de vrees voor de Hemel. (Avot 4:15)

Een ieder kent zijn plaats in het systeem en geeft respect aan anderen boven hem, naast hem, en onder hem. Een leraar voor anderen zijn was dan ook een grote verantwoordelijkheid, die zich uitstreckte tot voorbij het aardse, fysieke leven. De ideale leraar wordt in navolging van Mal. 2:7 als volgt geschetst:

'Want de lippen van de priester bewaren kennis en uit zijn mond zoekt men onderricht in de wet [Tora], want een gezant [Hebreeuws: malach, engel of gezant] van de Eeuwige der heerscharen is hij' (Mal. 2:7): Indien de leraar lijkt op een engel Gods dan zal 'men onderricht uit zijn mond zoeken'. En indien niet – zoek dan niet 'het onderricht uit zijn mond'. (Mo'ed Katan 17a)

Tegelijkertijd brengt studie vrede in de wereld: 'Al uw zonen zullen leerlingen des Heren zijn, en groot zal de vrede [sjalom] uwer zonen zijn.' (Jes. 54:13)

Dr. Leo Mock studeerde geschiedenis in Jeruzalem en Amsterdam. Hij is betrokken bij het tijdschrift Tenachon, een uitgave van PaRDeS, en is docent Judaïca Tilburg School of Theology, Tilburg University.